

RIKSANTIKVAREN

Arkivkode: 510.2

Krysshenty:

Saksnr.:
06/70-2

Dato: 20/1-06

Avd.: Saksb.: Avskr.:

N EM

Rapport Bygninger og omgivelser

Om det verste skulle skje ...

Fotodokumentasjon av loft i stavkirkene

Upublisert rapport 1/2006

Ola Storsletten

NIKU

Sammendrag

Generelt er de norske stavkirkene langt bedre dokumentert enn andre typer verneverdige bygninger her til lands. Men også når det gjelder stavkirkene er det ofte mangelfull fotodokumentasjon av deler av bygningen. De mest alvorlige mangler er knyttet til de deler som i prinsippet ikke er tilgjengelige, og der det dessuten ofte både er mørkt og vanskelig å komme fram. Som en del av Riksantikvarens stavkirkeprogram er det derfor blitt foretatt en systematisk fotodokumentasjon av kirkenes loft og de indre deler av takrytterne. Arbeidet startet i 2003. I 2005 ble det tatt bilder i Rødven, Kvernes og Høre stavkirke.

Problemstilling

Den største trusselen i forbindelse med stavkirkene er utvilsomt brann. Mye av materialene har relativt spinkle dimensjoner, og kirkens eksteriør er gjerne overstrøket med mange lag tjære. Til de mest sårbare deler av stavkirkene hører kirkens loft med takkonstruksjonen og takrytteren.

Et tragisk eksempel på hvordan det kan gå er stavkirken på Fantoft ved Bergen som ble påtent i 1992. Selv om kirken sto på et sentralt sted og brannvesenet kom rask til, ble bygningen nærmest totalskadd (fig. 1). Det som i noen grad ble bevart var i første rekke de grove bygningsdelene, som staver, sviller og stavlegjer, der den forkullete overflaten dannet et isolerende lag.

Fig. 1. Fantoft stavkirke etter brannen i 1992. Foto Arve Kjerseim, Ra

Da Fantoft stavkirke skulle rekonstrueres, ble dokumentasjonsmaterialet av stor betydning. Bygningen var langt på veg oppmålt, men i tillegg var det et nærmest umettelig behov for fotografier av bygningstekniske og dekorative detaljer.¹ Fotografiene i Det antikvariske arkiv hos Riksantikvaren (AA) var slik de bruker å være. Det var atskillige oversiktbilder av kirkens eksteriør og av selve kirkerommet, men det var relativt få bilder som viste de detaljer som skulle inngå i rekonstruksjonen.

¹ Opplysning gitt av arkitektfirmaet Andersen & Irgens, Bergen, som laget tegningsmaterialet for den rekonstruerte stavkirken.

Takkonstruksjonen i Fantoft stavkirke var synlig fra kirkerommet. Også den inngikk derfor i flere av bildene. I de tilfeller der det er loft i kirken, er det sjeldent å finne fotografier som viser takkonstruksjonen. Som en del av stavkirkeprogrammet er det derfor lagt opp til en systematisk fotodokumentasjon av stavkirkenes loft. Der stavkirken har takrytter, blir det også tatt bilder av innsiden av denne konstruksjonen. Dette gjelder både for klokkestua og tårnhetten.

På bakgrunn av forespørsel fra Riksantikvaren, datert 16.3.05, om forslag til forsknings- og dokumentasjonsoppgaver i stavkirkene i tilknytning til stavkirkeprogrammet, ble en fotodokumentasjon av loftene i Rødvens, Kvernes og Grip stavkirker i Møre og Romsdal formulert som et eget prosjekt. Senere ble Grip stavkirke byttet ut med Høre stavkirke i Oppland.

Fotoarbeidet ble utført av fotograf Birger Rasmus Lindstad (BRL). Forsker Ola Storsletten (OS), NIKU, har vært prosjektleder.

Metode

På bakgrunn av erfaringer fra det tidligere dokumentasjonsarbeidet har fotografiene også denne gangen vært av to slag. Av de etterreformatoriske delene av loftsrommene og der de middelalderske stavkirkedelene inngår i større helheter, blir det tatt generelle oversiktsbilder. I tillegg blir det tatt mer detaljerte opptak av de enkelte stavkirkedelene. Viktige her har vært de deler av stavverket som bare er synlig fra loftet. Alle opptak er gjort i farger. I de fleste av bildene er det dessuten lagt inn en målestokk i motivet. I enkelte tilfeller er det også tatt med en fargeskala

De aktuelle rommene er gjennomgående svært mørke og er dessuten ofte fulle av ulike konstruksjonsdeler som gjør det umulig å bruke blitz for oversiktsbildene. Lindstad arbeider derfor med en spesiell metode som også ble benyttet i dette tilfellet. Oversiktsbildene blir tatt som analoge opptak med kamera på stativ. Til opptakene blir det brukt 6 x 6 negativ fargefilm Tungsten og halogenlys. Opptakene blir gitt relativt en eksponeringstid, opptil et minutt. Konstruksjonsdetaljer blir dessuten "modellert" med en håndlampe for å øke lysstyrken i visse partier av motivet. For å prøve motivene blir det innledningsvis tatt polaroidbilder. Detaljbildene blir tatt med digitalt kamera med blitz (fig. 2). På relativt nært hold er det mulig å ta bilder uten forstyrrende skyggevirksomheter av andre konstruksjonsdeler. De digitale opptakene blir kontrollert på stedet.

Fig. 1. Fotograf Lindstad i arbeid i Høre stavkirke. Foto OS 2005

Arbeidet i 2005

Rødven stavkirke

Rødven stavkirke synes opprinnelig å ha vært en langkirke med rektangulært skip og noe smalere korparti. Dateringen er usikker. Kirken kan ha blitt oppført på 1100-tallet, men kan ha blitt betydelig ombygget alt i middelalderen. Også på 1600-tallet er kirken tilsynelatende blitt betydelig ombygd.² Nå er Rødven en salkirke, der skip og kor er like brede (fig. 2). Det stavbygde koret er fra ca. 1600, takrytteren er fra 1712.³

Fig. 2. Rødven stavkirke, sett mot nord-øst. Foto BRL 2005

Arbeidet i Rødven stavkirke ble utført i perioden 18.7.-20.7.05. I alt ble det tatt 12 analoge opptak og 36 digitale opptak. Bildene er overlevert til AA. Nedenfor er det vist et utvalg av bildene.

Fig. 3. Rødven stavkirke. Til venstre loftet over kor og skip, sett mot vest. Til høyre loftet over skip og kor, sett mot øst. Foto BRL 2005

² O.Storsletten, "at den ei skal falde omkuld" : Styrebjelke og indre skråstøtter i Rødven og Kvernes stavkirker, Upublisert rapport 10/2005, NIKU 2005

³ H.Christie, *Rødven*, Fortidsminneforeningen 1964, s. 4

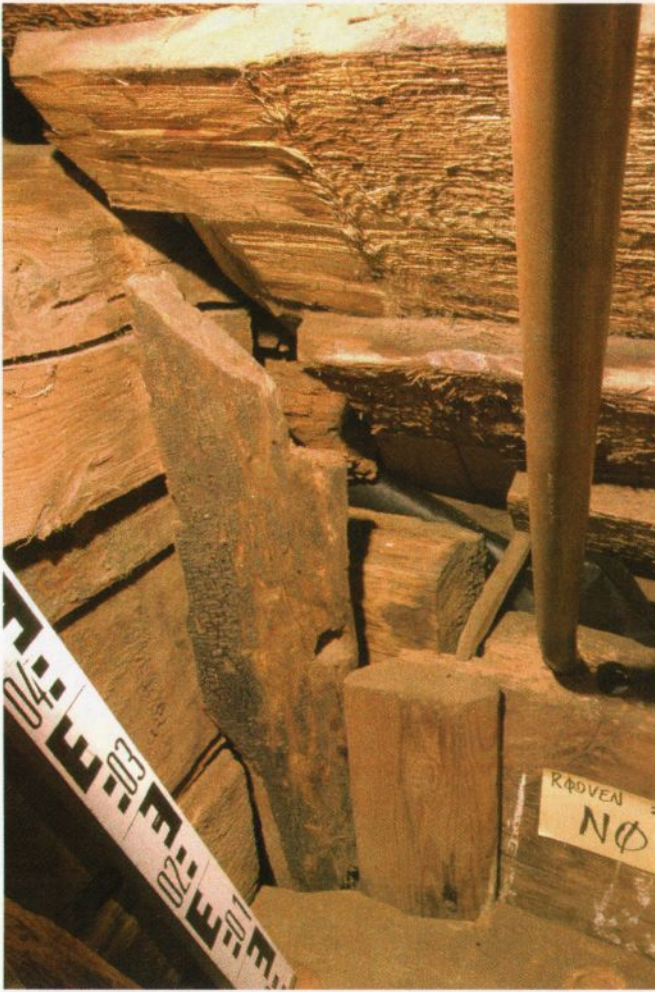

Fig. 4. Rødven stavkirke. Skipets nord-østre hjørnestav. Foto BRL 2005

Fig. 5. Rødven stavkirke. Styrebjelkens innfesting i skipets vestre stavlegje. Foto BRL 2005

Fig. 6. Rødven stavkirke. Skipets styrebjelke, østre ende, sett mot vest. Foto BRL 2005

Fig. 7. Rødven stavkirke. Innsiden av takrytterens hette. Foto BRL 2005

Kvernes stavkirke

Den opprinnelige utformingen av Kvernes stavkirke er usikker. Det gjelder også for dateringen. Den kan være fra ca. 1300.⁴ Av et epitafium i kirken framgår det at den ble ombygd i 1633. Tilsynelatende har arbeidene vært omfattende.⁵ Nå er Kvernes en salkirke med like bredt skip og kor, med vegger av stavverk (fig. 8). Ved vestenden av skipet er det bygget til et dåpskapell i stavverk. På taket over skipet er det en takrytter.

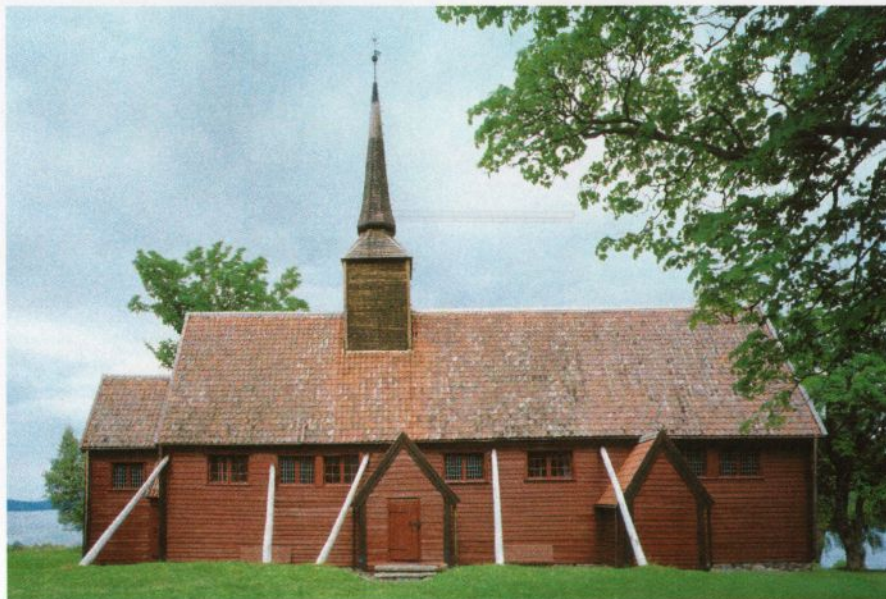

Fig. 8. Kvernes stavkirke, sett mot nord. Foto BRL 2005

Arbeidet i Kvernes stavkirke ble utført i perioden 21.7.-23.7.05. I alt ble det tatt 18 analoge opptak og 17 digitale opptak. Bildene er overlevert til AA. Nedenfor er det vist et utvalg av bildene.

Fig. 9. Kvernes stavkirke. Til venstre loftet over kor og skip, sett mot vest. Til høyre loftet over skip og kor, sett mot øst. Foto BRL 2005

⁴ L.Anker, *Kirker i Norge : Middelalderen i tre*, ARFO Forlag 2005, s. 318

⁵ Storsletten 2005

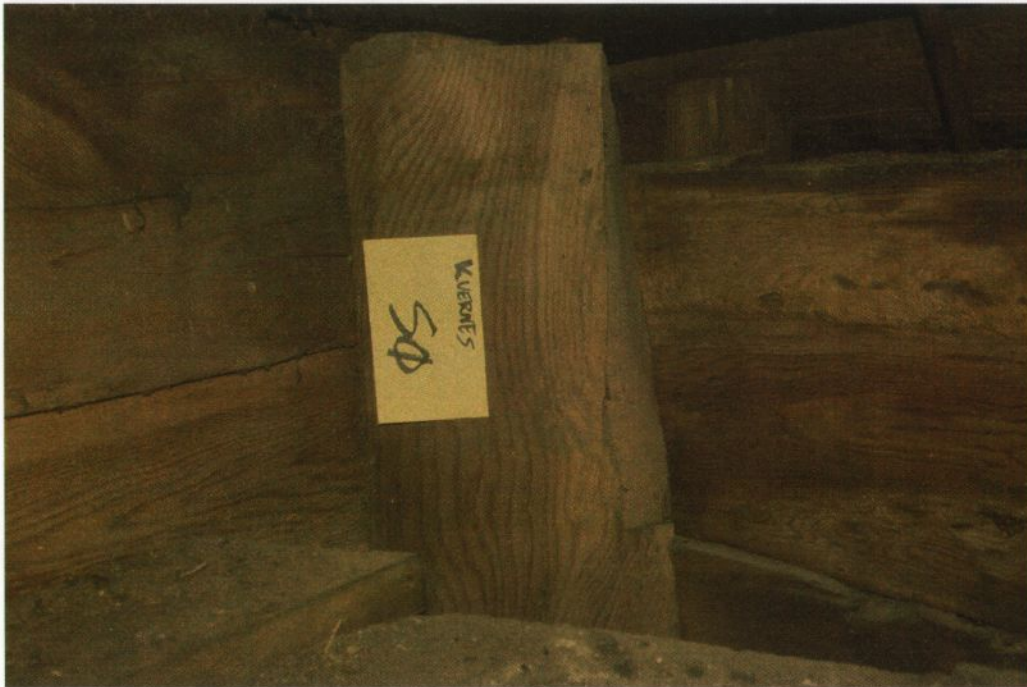

Fig. 10. Kvernes stavkirke. Loftet over skipet, den sør-østre hjørnestaven. Foto BRL 2005

Fig. 11. Kvernes stavkirke. Loftet over skipet, søndre midtstav. Foto BRL 2005

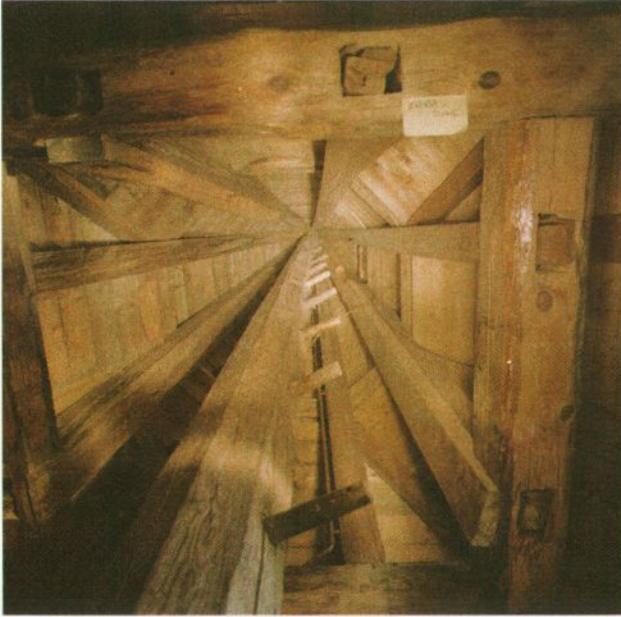

Fig. 12. Kvernes stavkirke. Innsiden av takrytterens hette. Foto BRL 2005

Høre stavkirke

Høre stavkirke, Vang kommune i Oppland var opprinnelig en stavkirke med hevet midtrom (fig. 13). Materialene i den eldste delen av bygningen synes å ha blitt felt vinteren 1178-79.⁶ Trolig ble kirken bygget relativt kort tid etter. Stavkirken ble betydelig ombygget tidlig på 1820-tallet. Koret ble fullstendig fornyet, og skipet ble utvidet mot nord, vest og sør. Samtidig ble takrytteren fra middelalder på taket av skipet erstattet med en ny.⁷

Fig. 14. Høre stavkirke. Støpul og kirke, sett mot sør. Foto BRL 2005

⁶ H.Christie, J.M.Stornes, O.Storsletten og T.Thun, "Dendrokronologiske dateringer av norske bygninger", *Fortidsminneforeningens årbok for 2000*, 2000, s. 274

⁷ Anker 2005, s. 272 f.

Fotograferingen i Høre stavkirke ble utført i perioden 25.10.-28.10.05. I alt ble det tatt 33 analoge og 98 digitale opptak. Bildene er overlevert til AA. Nedenfor er det vist et utvalg av bildene.

Fig. 15. Høre stavkirke. Til venstre loftet over skipets vestre ende, sett mot øst. Til høyre loftet over koret, sett mot øst. Foto BRL 2005

Fig. 16. Høre stavkirke. Skipets hevede midtrom, sett mot sør. Foto BRL 2005

Fig. 17. Høre stavkirke. Skipets hevete midtrom. Øvre del av sperrebindene, sett mot sør-vest. Foto BRL 2005

Fig. 18. Høre stavkirke. Innsiden av takrytterens hette. Foto BRL 2005

4.1.2006

Ola Storsletten